

Výzkumné techniky

Techniky v rámci kvalitativního výzkumu

Rozhovor

Principy kvalitativních rozhovorů

Nízká míra standardizace

- **Rozhovor je veden bez opory uzavřených otázek**
- **Dva cíle:**

**Ve volných odpovědích získáme širší informaci
= volná výpověď podle subjektivní důležitosti
tázaného**

**Tazatel reaguje a prohlubuje odpovědi
= interakce**

Principy kvalitativních rozhovorů

Komunikační partnerství

- **Situace dotazování není hierarchická**
- **dotazovaný je do určité míry považován za experta v dané problematice**
- **relevantní témata do značné míry nastoluje dotazovaný**

Principy kvalitativních rozhovorů

Nenáhodný výběr respondentů

- Vzorek v kvalitativním výzkumu je malý a čítá obvykle 15 – 30 dotazovaných
- princip výběru není náhodný, ale respektuje potřeby výzkumníka
- výběr je dán povahou problému a dostupností zkoumané populace, mnohdy je zprostředkován („gatekeeper“)

Principy kvalitativních rozhovorů

Princip teoretického nasycení

-Výběr osob, dotazování a vlastně i analýza končí tzv. Teoretickým nasycením (pojem Zakotvené teorie)

- Říkají mi dotazování něco nového k danému problému?

- objevují se nové kategorie, které jsem ještě induktivně nedefinoval?

- Jsou výpovědi, které narušují mé teoretické vysvětlení dat?

-> pokud NE, teoretického nasycení je dosaženo

Principy kvalitativních rozhovorů

Analýza paralelně se sběrem dat

- Na rozdíl od kvantitativního přístupu, kde musí být každý rozhovor totožný (standardizace) se v kvalitativním přístupu rozhovory upravují na základě sebraných dat**
- po několika prvních rozhovorech je užitečné udělat vstupní analýzu, upravit případně scénář, ptát se hlouběji na otázky, které z dosavadních rozhovorů vyplynuly**

Jak rozhovor vést

I když rozhovor nevedeme na základě dotazníku, máme připraven scénář – tedy souhrn otázek, které chceme klást.

Dále jsme vybaveni:

- Nahrávacím zařízením
- Poznámkovým blokem (přestože se nahrává, děláme si poznámky)
- Protokolem (do standardizovaného listu zapíšeme stejné údaje o podstatných okolnostech rozhovoru)

Rozhovor – praktické rady

Rozhovor jako komunikační situace: nejde o jednostranné získávání dat z respondentů, ale o společné vytváření smysluplných výpovědí.

Otevřenost rozhovoru neznamena jeho difúznost.

Vypadá jednoduše, ale je to náročná věc. Musíme současně:

- poslouchat, co dotazovaný právě říká a interpretovat, co tím má na mysli;
- přemýšlet, jestli to co říká, má nějaký význam pro to, co se chceme dozvědět;
- přemýšlet v kontextu toho, co právě slyšíme, co se opravdu chceme dozvědět;
- sledovat chování dotazovaného a odvodit si z toho poznatky pro lepší pochopení toho, co říká
- uvažovat, jestli to, co říká, má vztah k tomu, co říkal před 20 minutami, ale trochu jinak
- připravovat si konkrétní znění otázky tak, aby odpovídalo tomu, co právě říká
- sledovat nahrávací zařízení, jestli dobře pracuje, jestli nedocházejí baterie či nekončí kazeta
- sledovat čas, jestli je třeba rozhovor urychlovat nebo naopak zvolnit tempo
- přemýšlet, jestli respondentovo hraní si s tužkou a poklepávání o stůl před diktafonem neučiní nahrávku nesrozumitelnou

Co je to rozhovor a jaké jsou jeho druhy

K rozhovoru máme připraveného sepsaného průvodce (seznam otázek nebo poznámek k rozhovoru), nějaké záznamové médium, tzn. blok na zapisování anebo nahrávací zařízení. Po rozhovoru si děláme protokol rozhovoru, tzn. zaznamenáme všechny potenciálně užitečné okolnosti rozhovoru.

A. Polostrukturovaný rozhovor

Využívání polostrukturovaného rozhovoru se zakládá na myšlence, že názory a představy dotazovaných budou lépe vyjádřené ve spíše volnějším rozhovorech než ve standardizovaném rozhovoru nebo dotazníku.

a) Polostandardizovaný rozhovor

Hlavním cílem polostandardizovaného rozhovoru je rekonstrukce subjektivních teorií. Subjektivní teorie označuje tu sumu znalostí ve vztahu k předmětu výzkumu, kterou dotazovaný disponuje pro potřeby svého života.

Např. výzkum teorií, které mají učitelé základních škol o svých žácích vzhledem k jejich budoucímu úspěchu – jak rozpoznávají nadané a nenadané školáky.

Používají se otevřené, teoreticky odvozené a případně konfrontační otázky

b) Expertní rozhovor

je specifickou aplikací polostandardizovaného rozhovoru. Oproti ostatním typům rozhovorů nás nezajímá osobnost respondenta, ale výhradně jeho schopnost působit jako odborník na danou problematiku. Do výzkumu nevstupuje jako jednotlivý případ, ale reprezentuje celou skupinu resp. určité vědění oboru. Oblast potenciálně relevantních informací je ve srovnání s ostatními druhy rozhovorů velmi úzká.

c) Etnografický rozhovor

snahou etnografického rozhovoru je učinit z konverzačního partnera „informanta“, aniž bychom ho od dalšího rozhovoru odradili na jedné straně a na druhé straně aniž bychom s ním hráli nefér hru.

Na rozdíl od ostatních druhů rozhovorů si většinou nevolíme čas a místo rozhovoru, ale rozhovor se přihodí spontánně a mnohdy nás zastihne zcela nepřipravené.

B. Narativní rozhovor

Důvodem k použití narativního rozhovoru je skepse ohledně tradičního schematu otázka – odpověď, které nemusí být vhodným nástrojem k zachycení subjektivní zkušenosti, dokonce i když je rozhovor proveden citlivým způsobem. Naopak vyprávění umožňuje výzkumníkovi přistoupit k aktérovu zkušenostnímu světu celostnějším způsobem, tak, že se respektuje jeho vlastní strukturace. Výpověď o subjektivní zkušenosti tak není rozkládána na dílčí složky.

Vyprávění lze jednoduše popsat jako výpověď, která začíná popisem toho, jak to všechno začalo, dále je líčeno, jak se situace vyvíjela a vyprávění se uzavírá výkladem, jak to skončilo, co se nakonec stalo.

a) vlastní narativní rozhovor

většinou se používá v kontextu biografického výzkumu. Dotazovaný je požádán aby vyprávěl o určitém období svého života nebo o konkrétní události, jak proběhla. Základní úlohou tazatele je vést dotazovaného tak, aby svou zkušenost vyprávěl jako konzistentní příběh zahrnující všechny relevantní události od začátku do konce. Ačkoliv se role tazatele může zdát jednoduchá, jde o náročný úkol.

- někdy nás zajímá celá biografie, jindy jen určitá část
- důležitá je první otázka
- hlavním kritériem validity informací je to, jestli jde primárně o vyprávění.

potíže: a) je zvláštní a ne zcela přirozené vést rozhovor, který vlastně rozhovorem není, protože s výjimkou iniciační otázky je monologem respondenta – tazatel má tendenci se ptát a dotazovaný má sklon čekat na otázku; b) dlouhotrvající nepřerušované vyprávění není v každodenním životě běžné a respondent může cítit v této úloze nepřírozeně; c) vyprávění není schopnost, kterou všichni lidé automaticky disponují ve stejné a dostatečné míře – může se stát, že respondent prostě vyprávět nebude umět.

b) epizodický rozhovor

kombinace narativního a polostrukturovaného rozhovoru

předpoklad, že určité subjektivní zkušenosti jsou v paměti uloženy ve formě příběhu/ů a sémantických znalostí.

cílem není jen technické skloubení vyprávění a otázek, nýbrž odhalit zkušenosti, které respondent není schopen plnohodnotně vyjádřit ani skrze samotné vyprávění, ani skrze odpověď na konkrétní otázku.

např. výzkum přijímacího řízení do zaměstnání může využít tohoto typu rozhovoru tak, že nejprve se dotazujeme na příběh přijímacího řízení a poté na zkušenosti a vědění s tím související.

Shrnutí

Rozhovor je často používanou technikou; to ovšem neznamená, že je tomu tak vždy dobře.

Rozhovor má své opodstatnění tam, kde chceme zjistit subjektivní vědění (teorie) lidí nebo jejich prožívání, sedimentovanou subjektivní zkušenost světa nebo jejich životní vyprávění. *Nehodí* se příliš tam, kde nám jde o zkoumání toho, jak se společenský život odehrává. Pro tyto případy je lepší pozorování (vč. rozhovorů) nebo studium dokumentů.

Velký problém rozhovorů je otázka věcného souladu výpovědi a subjektivní zkušenosti. Jde od dvě reality, které spolu mohou mít jen málo společného, asi jako obraz a jeho předloha. Proto se musí vždy uvážit, kdy lze spojení výpovědi a zkušenosti realisticky předpokládat a kdy se zaměříme jen na výpověď jako svébytné sociální jednání.